

5. Юськів Б. М. Глобалізація і трудова міграція в Європі: монографія — Рівне : Видавець О. М. Зень, 2009. — 476 с.
6. Офіційний сайт Державної служби зайнятості [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/>
7. Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Офіційний сайт Міжнародної організації з міграції в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://iom.org.ua/ua/>

Статтю подано до редакції 10.10.2012 р.

УДК 339.92:338.46

О.В. Руденко,
аспірант кафедри міжнародної торгівлі,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

СУЧАСНА РОЛЬ ПОСЛУГ У ФОРМУВАННІ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

АНОТАЦІЯ. У статті досліджено і проаналізовано етапи розвитку ринку послуг, сучасні тенденції та перспективи розвитку міжнародної торгівлі ними. Розглянуто зміни, що відбулися у структурі світового ринку послуг за останнє десятиліття, його масштаби, зв'язок та співвідношення із світовим ринком товарів. Показано вплив зростання торгівлі послугами у формуванні нового типу економіки та у розвитку світового господарства в цілому.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: послуги, міжнародна торгівля, світовий ринок послуг, глобалізація.

АННОТАЦИЯ. В статье исследованы и проанализированы этапы развития рынка услуг, современные тенденции и перспективы развития международной торговли ими. Рассмотрены изменения, произошедшие в структуре мирового рынка услуг за последнее десятилетие, его масштабы, связь и соотношение с мировым рынком товаров. Автор показывает влияние роста торговли услугами в формировании нового типа экономики и в развитии мирового хозяйства в целом.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: услуги, международная торговля, мировой рынок услуг, глобализация.

ANNOTATION. The article explores and analyzes the stages of service market development, current trends and prospects for this type of international trade. The changes that have occurred in the structure of the world service market over the last decade, its scope, and correlation with the world market of goods are also considered. The author shows the impact of increased trade in services in the formation of a new type of economy and development of world economy as a whole.

KEYWORDS: services, international trade, global services market, globalization

Постановка проблеми: Процес глобалізації стає передумовою для все більшого поглиблення взаємозв'язків та активізації торгівельних відносин. Він охоплює не лише рух капіталу, людських ресурсів і товарів, послуг. Міжнародна

статистика свідчить, що світова торгівля послугами зростає швидше, ніж торгівля товарами. Навіть попри те, що розбіжності у підходах щодо класифікації видів послуг у міжнародній торгівлі ускладнюють можливості аналітики. Сфера послуг розвивається на стільки швидко, що вона стала цікавити науковців тільки нещодавно. Дослідженням тенденцій розвитку світового ринку послуг в умовах глобалізації займається низка зарубіжних і вітчизняних вчених: В.С. Новицький, А.П. Румянцев, Ю.О. Коваленко, А.С. Філіпенко, А.А. Мазаракі, А.Ф., Мельник, Д.Джоббер, К. Кларк, С. Коен, Дж.Б. Куїнн та ін. Однак механізм впливу торгівлі послугами на формування глобальної постіндустріальної економіки досі залишається малодослідженим і потребує особливої уваги.

Метою статті є аналіз змін видової та географічної структури та динаміки міжнародної торгівлі послугами. І відповідно аналіз зміни впливу цього виду торгівлі на інтенсифікацію і глобалізацію економічного життя суспільства. Особлива увага у статті приділяється вивченню тенденцій та подальших перспектив торгівлі послугами у світовому масштабі.

Виклад основного матеріалу.

Особливості послуги як предмету торгівлі

Специфічними ознаками послуги як предмету міжнародної торгівлі називають невідчутність і нематеріальний характер, нерозривність виробництва і споживання, а також нездатність послуг до збереження, складування та продажу в майбутньому [4, с. 45]. Ці ознаки, відповідно, породжують деякі особливості міжнародного ринку послуг:

— оскільки послуги не підлягають зберіганню, а виробляються і одночасно споживаються, то торгівля більшістю видів послуг базується на прямих контрактах між виробниками і споживачами;

— торгівля послугами регулюється не на кордоні, а всередині країни відповідними положеннями внутрішнього законодавства. Відсутність або наявність факту перетину послугою кордону не може виступати критерієм експорту послуги (так само, як і валюта, в якій ця послуга оплачується);

— виробництво і реалізація багатьох видів послуг захищено державою значно більше, ніж матеріальних товарів;

— міжнародна торгівля послугами знаходиться в тісному взаємозв'язку з торгівлею товарами і справляє на неї сильний вплив;

— не всі види послуг на відміну від товарів можуть бути предметом торгівлі. Послуги, які надходять переважно в особисте споживання, не можуть бути залучені в міжнародний господарський оборот [9].

Тенденції розвитку світового ринку послуг

Статистичний облік обсягу надаваних послуг і міжнародної торгівлі ними стикається із певними труднощами. Частково вони пов'язані з тим, що не існує єдиної класифікації послуг. А також з тим, що, як правило, послуги надаються в комплекті з товарами. Причому, вартість послуги часто складає значну частку ціни товару. Крім того, послуги часто фігурують у внутрішньофірмовому обміні. У такому випадку виразити і визначити їхню вартість здебільшого неможливо, оскільки вони не потрапляють на ринок як такий. Крім того, зі статистичного звіту «випадають» доходи по банківських і страхових операціях, якщо вони реінвестовані в тій же країні, в якій були отримані.

У зв'язку з цим, на думку багатьох учених, офіційна статистика платіжного балансу, в якій вказується щорічний оборот по статті «послуги» не може дати точного уявлення про масштаби міжнародної торгівлі послугами, величина яких, на думку ряду експертів, виявляється заниженою на 40—50 % [7].

Однак навіть наявна статистика свідчить, що торгівля послугами — один із найбільш швидкозростаючих секторів світового господарства. Разом з тим, ця сфера являється дуже чутливою до світових коливань. Так, після значного падіння обсягів світової торгівлі як товарами, так і послугами у 2009-му році, 2010-го торгівля послугами вперше за останні 10 років розвивалася повільніше, ніж товарна торгівля. Світовий експорт комерційних послуг після скорочення на 12 % 2009-го виріс на 8 % — до 3670 млрд доларів, не дотягнувши до докризового рівня (рис. 1).

Протягом останніх трьох десятиріч обсяги світового експорту послуг збільшилися у понад 20 разів і продовжують зростати. За статистикою ЮНКТАД, частка комерційних послуг у світовій торгівлі в 1980 році становила — 16,2 %, у 2006 році — 18,4 %, а, за оцінками, до 2015 зросте до 25—30 % [6].

Причини подібних тенденцій різноманітні. По-перше, різке зниження транспортних витрат збільшило ступінь мобільності виробників і споживачів послуг.

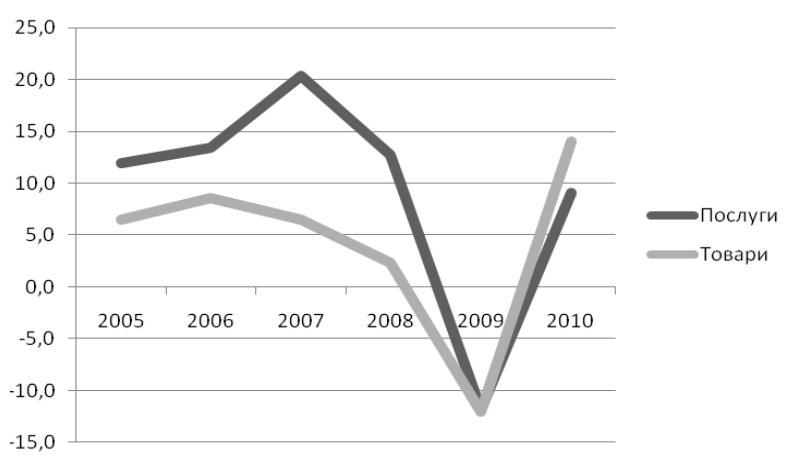

Рис. 1. Порівняння динаміки торгівлі товарами та послугами у світі у 2005—2010 рр., у % до попереднього року (за даними СОТ [10])

По-друге, нові форми і засоби супутникового зв'язку та відеотехніки часто дозволяють взагалі відмовитися від особистого контакту продавця і покупця. По-третє, технологічний процес дозволив збільшити попит на ті послуги, які раніше мали товарну форму. Це стосується фінансових послуг, послуг банків, страхових фірм.

Серед факторів, які пояснюють випереджаюче зростання торгівлі послугами у порівнянні з товарами окремо, варто відзначити:

1. «Екстерналізація» послуг, які раніше надавалися по бартеру або в рамках складних систем взаєморозрахунків всередині домогосподарства або громади.

Крім того, у сучасних умовах велику роль відіграє аутсорсинг, коли підприємства передають функції, які раніше виконувалися їх «витратоутворюючими» підрозділами, зовнішнім компаніям. Наприклад, замість того, щоб наймати бухгалтера та платити йому зарплату, підприємство звертається до зовнішньої бухгалтерської компанії. Зазвичай, це здійснюється з метою скорочення витрат та / або контролю над ними.

2. Вивільнення робочих рук у результаті підвищення продуктивності праці в промисловості та сільському господарстві. Відповідно до закону Сея, пропозиція є рівною попиту, тому звуження попиту на робочу силу в промисловості призводить до розширення або створення пропозиції для інших галузей економіки.

3. Поява цілих галузей, які відносяться до сфери послуг, які не мають аналогів у доіндустріальних і «класичних» індустріальних суспільствах. Наприклад, розробка програмного забезпечення.

4. Так званий «постіндустріальний перехід»; Це поняття є не стільки поясненням, скільки просто альтернативним описом явища випереджаючого зростання сфери послуг.

Видова і географічна структура міжнародної торгівлі послугами

У спрощеній класифікації, яку використовує зокрема Світова організація торгівлі, виокремлюють три основні сектори: туристичні послуги, транспортні послуги та інші комерційні послуги. До останніх належать зокрема фінансові, страхові, медичні, комунікаційні, будівельні, інжинірингові тощо. Якщо говорити про розподіл вартості послуг по окремих видах, то найбільше значення у світовій торгівлі послугами мають туризм і транспорт (рис. 2).

Під впливом зростання міжнародного товарообігу за останній рік суттєво виріс обсяг транспортних послуг — на 14 %, до 783 млрд дол. На 8 % — до 936 млрд дол. зросли доходи від міжнародного туризму. Світова торгівля іншими видами послуг, перш за все фінансовими, зросла не так суттєво. Причина цього криється у наслідках економічної кризи, що ще не до кінця згладилися у цьому секторі.

Рис. 2. Структура експорту комерційних послуг за 2010 р.
(складено автором на основі даних СОТ [10])

Географічна структура міжнародної торгівлі послугами — еволюціонує в руслі основних світогосподарських закономірностей (рис. 3). Найбільшими як експортерами, так і імпортерами послуг є країни Європи. Зокрема, вони експортують майже 50 % інших комерційних послуг.

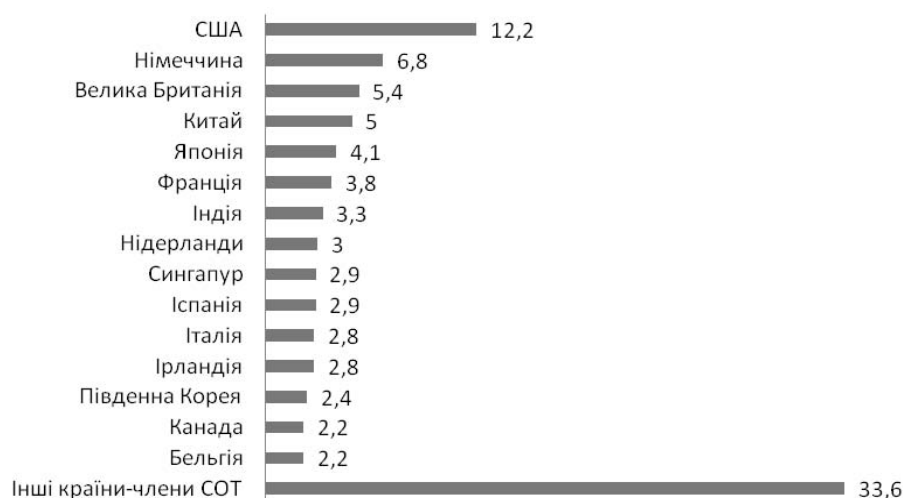

Рис. 3. Частка деяких країн у світовій торгівлі послугами, 2010 р., % [10]

Отже, географічний розподіл торгівлі послугами, що надаються окремими країнами, відрізняється нерівномірністю на користь розвинених держав. Для країн, що розвиваються характерна наявність негативного сальдо у зовнішній торгівлі послугами, в той час як деякі з них є великими експортерами окремих видів послуг.

Вплив торгівлі послугами на світову економіку

Міжнародна торгівля послугами впливає на світову економіку двома способами: по-перше, зростає частка послуг у міжнародному товаропотоці, по-друге, міняється номенклатура послуг і їх надання.

Перша група ґрунтується на базових причинах виникнення міжнародного обміну послугами, посиленням їх вагомості в умовах глобалізації і формування «нової економіки». Зокрема на потребі у спілкуванні, потребі міжнародного переміщення, потребі пізнання, недостатності наявного потенціалу (рекреаційного, інфраструктурного), міжнародному рух капіталу, потребі сервісного обслуговування тощо.

Крім того, глобалізація економіки викликає такі явища, як:

— загострення проблем майнової нерівності в планетарному масштабі й зростання потоків мігрантів, що у свою чергу визначає зростання потреби в міжнародних послугах транспорту, зв'язку, юридичних, фінансових тощо;

— активізація трудової міграції, яка супроводжується розвитком освітніх, юридичних, консультативних, інформаційних послуг, тощо;

— глобалізація діяльності компаній-виробників товарів, яка викликала зростання таких ділових професійних послуг як міжнародний аудит, консалтинг, реклама, міжнародна торгівля ліцензіями, ноу-хау, інжиніринговими послугами;

— інтернаціоналізація виробництва і надання послуг. Помітною стала зростаюча залежність країн при виробництві послуг, яка привела до усвідомлення компаніями потреби глобальнішого підходу до свого бізнесу.

Основною ознакою «нової економіки», характерної для постіндустріальних держав, стала інформаційно-інтелектуальна революція, яка змінила умови економічного розвитку. На відміну від традиційних факторів економічного зростання, у ній випереджуючий розвиток забезпечують освіта, комп'ютерне забезпечення та системи зв'язку.

Висновки

Сучасний розвиток світового ринку послуг пов'язаний з посиленням процесів глобалізації та інтеграції у світовій економіці. В цих умовах міжнародна торгівля послугами розвивається динамічніше, ніж торгівля товарами у цілому. Закономірності розвитку сфери послуг слід вбачати в поступовому залученні окремих країн до світового ринку послуг, переплетенні їх економічних інтересів у цій галузі, динамізмі розвитку національних ринків послуг, що проявляється у зростанні об'ємів надання послуг.

Зростання частки сфери послуг в економіці пов'язане із неминучою деіндустріалізацією розвинутих капіталістичних країн і трансформацією їх національних господарств у так звану «економіку послуг». Дійсно, втрата лідируючих позицій і порівняльних конкурентних переваг в основних промислових галузях справляє негативний вплив на показники економічного росту і рівень добробуту розвинутих капіталістичних країн. Але саме сфера послуг зможе розвиватися прискореними темпами, оскільки вона не має великого потенціалу росту продуктивності праці. Тобто модель світового господарства початку XXI століття, яка формується під впливом сучасних інформаційно-технологічних і глобалізаційних тенденцій можна назвати економікою послуг.

Література

1. *Гарбера О.* Теоретичні основи дослідження міжнародного ринку послуг в світовій економічній системі // Інвестиції: практика та досвід. — №24. — 2009. — С. 52—56.
2. *Дворник О.А.* Міжнародна торгівля послугами: тенденції та перспективи розвитку // Зовнішня торгівля: право та економіка. — №3. — 2008.
3. *Демидова Л.* Глобализация рынка услуг: динамика и основные тенденции // Проблемы теории и практики управления. — 2005. — №5.
4. *Куценко В., Трілленберг Г.* Розвиток ринку послуг в умовах глобалізації (питання методології та методики) // Вісник ТАНГ. — №5-1. — 2005.
5. *Мельник Т.* Міжнародна торгівля послугами: тенденції, чинники, національні пріоритети // Формування ринкових відносин в Україні. — №6. — 2010. — С. 197—202.
6. *Олефір А., Тіпанов В.* Тенденції розвитку міжнародної торгівлі послугами в умовах динамізації конкурентного середовища — http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mep/2009_8_9/08-3612/8_Olefir_Tipanov.pdf
7. *Рум'янцева А.П.* Міжнародна економіка / Румянцева А.П., Коваленко Ю.О. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 296 с.
8. *Савельєв Є.* Україна як велика держава з економікою міжнародних послуг (сценарій розвитку для XXI століття) // Вісник ТАНГ. — № 5-1. — 2005.
9. *Світовий ринок товарів і послуг: Підручник / у 2 ч. Ч. 2. А.А. Мазаракі, Є.В. Воронова, І.В. Чаус та ін.; За заг. ред. А.А. Мазаракі.* — К.: Видавництво «Ранок», 2008. — 240 с.
10. *International Trade Statistics 2011* — <http://www.wto.org>
11. <http://www.gtis.com/english> — Global Trade Information Services
12. <http://legacy.intracen.org> — international trade centre

Статтю подано до редакції 20.10.2012 р.